

Miljöberikning för får

Vad är berikning?

I naturliga livsmiljöer får djur många stimuli som varierar i tid och rum. I sådana livsmiljöer kan de uttrycka ett brett spektrum av beteenden som definierar artens beteenderepertoar. Miljön för domesticerade djur i fångenskap är utformad för att tillgodose biologiska grundbehov (t.ex. vila, utfodring), men är mycket mindre komplex än "naturliga" livsmiljöer. Vissa beteenden såsom lek, eller möjlighet till kontroll över sin miljö ger upphov till positiva känslor hos djur. I torftiga miljöer saknar djuren stimulans och kan inte uttrycka vissa beteenden i sin beteenderepertoar. Som en följd av detta kan de bli frustrerade samt uppleva tristess och en avsaknad av positiva känslor.

För att berika miljön måste man förstå djurens behov och preferenser, vilka påverkas av individen och dess olika egenskaper (t.ex. art eller ras, erfarenhet, utvecklingsstadium). God kunskap om arterna, deras beteende och biologi, är avgörande för att utreda och eventuellt införa relevant berikning.

Med berikning avses ett brett spektrum av förbättringar av den fysiska och sociala miljön, som stimulerar djuren att uttrycka naturliga beteenden, vilket främjar positiva känslor och förbättrar djurens välbefinnande. Berikning kan klassificeras i fem kategorier:

- **Strukturell berikning** inkluderar komplexiteten i djurets omgivning och tillhandahållandet av ytterligare resurser (t.ex. gömställen);
- **Kognitiv berikning (sysselsättning)** främjar fysiska eller mentala aktiviteter genom att ge möjlighet till rörelse eller att delta i kognitivt stimulerande uppgifter;

- **Sensorisk berikning** är utformad för att stimulera ett eller flera sinnen hos djuret, och inkluderar stimulering av syn, hörsel, lukt, känsel och smak;
- **Foderberikning** främjar födosöks- och ätbeteende genom att tillhandahålla nya eller varierade fodermedel, eller metoder eller utrustning för utfodring;
- **Social berikning** omfattar sociala kontakter, trygghetskänsla, social facilitering eller inläring i olika situationer samt forandet av specifika band till artfränder eller individer av andra arter (inklusive människor).

Rättsliga krav

I EU:s lagstiftning om skydd av idisslare och hästdjur nämns inte berikning. Rådets direktiv 98/58/EG om skydd av animalieproduktionens djur nämner dock etologiska (beteendemässiga) behov.

I Rådets direktiv 2010/63/EU om skydd av djur som används för vetenskapliga ändamål nämns berikning, med hänvisning till att djuren ska kunna utföra naturliga beteenden och för stressreducering.

Det finns ingen hänvisning om tillhandahållande av specifik berikning för får.

Ytterligare överväganden

Berikning anses endast vara berikande om den uppfattas som sådan av djuret, dvs. ger möjlighet att uppfylla beteendemässiga behov samt uppleva positiva känslor och god välfärd. Komplettering av inhysningsmiljön (dvs. att lägga till några få resurser till en i övrigt suboptimal miljö) som minskar en dålig välfärd på kort sikt men som inte är tillräcklig för att främja en god välfärd betraktas därför inte som berikning.

Får och fårhållning

För rekommendationer för inspektioner, se **faktabladet "Miljöberikning för idisslare och hästdjur"**

Fårens beteende och sensoriska förmågor

- Får har en dikromatisk syn (de skiljer mellan gult/grönt och blått/lila) och en god förmåga att se i svagt ljus. De kan höra ljud från 125 Hz till 42 kHz. Får har också ett utvecklat luktsinne, en god smakuppfattning och är känsliga för mjuk taktil stimulering.
- Får är mycket sociala djur som lever i små eller medelstora grupper beroende på ras. Separation från artfränder är stressande.
- På bete och under dagsljus tillbringar får cirka 70 % av sin tid med att äta eller idissla, 20 % med att vila, 5 % med att förflytta sig och 5 % med andra beteenden som att utforska, sociala interaktioner, dricka eller att putsa sig. Får som permanent hålls inomhus kan uppleva och uttrycka en frustration över att inte kunna utföra högt motiverade beteenden som att söka föda eller leta efter andra resurser.
- Får är gräsätare och äter under en stor del av dagen och föredrar en varierad diet.

©INRAE / CARRERAS Florens

Olika former av fårhållning i Europa

- Fårproduktionen kännetecknas av en markant heterogenitet mellan olika typer av gårdar, där extensiv och halvextensiv djurhållning dominerar i vissa länder medan intensiv djurhållning dominerar i andra.
- I extensiva system hålls djuren nästan permanent utomhus på bete och har i allmänhet tillgång till naturliga skydd.
- I semi-extensiva system hålls djuren inomhus under vintern och utomhus under resten av året.
- I semi-intensiva system hålls djuren inomhus men har tillgång till utomhuspaddockar eller betesmark under dagen i några månader.
- I intensiva uppfödningssystem hålls djuren inomhus, med ingen eller mycket begränsad tillgång till rastgårdar utomhus.
- Foderstaten till får kan ha ett spektrum av variation, från mycket monotona dieter (som för mjölkfår eller gödlamm som utfodras enbart med foderblandningar, lågt diversifierade gödslade betesmarker eller högkoncentrat med lite halm eller hö), till mycket diversifierade foderstater och betesmarker.

Exempel på berikningar och deras inverkan på välfärden

Teckenförklaring: ↗ = Ökning, ↘ = Minskning, ⚠ = Beakta

Strukturell och kognitiv berikning

Berikning	Positiva effekter på välfärden
Tillgång till betesmark	↗ utforskande (födösök, rörelsefrihet) ↘ aggressivt beteende, hälta, klövproblem ⚠ otillräckligt med foder/vatten/skydd/tillsyn
Skogsmark, buskar, buskage	↗ social isolering (viktig under lamningen)
Skydd (naturliga eller konstgjorda)	↗ idissling, bete, skydd mot ogynnsamma väderförhållanden ↘ värmestress, köldstress
Avskiljare i boxen	↗ gömma sig, avskildhet från andra, separat fodertilldelning för att minska konkurrens ↘ social stress, aggressivt beteende
Upphöjda platser för unga	↗ utforskande, vila, positiva sociala beteenden ↘ aggressiva beteenden
Tillhandahållande av föremål för lamm	↗ rörelse- och lekbeteenden ↘ icke-nutritivt sugande ⚠ tillvänjning av föremål (de måste bytas regelbundet), skaderisk
Kognitiva utmaningar (t.ex. att arbeta för foder)	↗ möjlighet till lärande ↘ tristess ⚠ frustration om uppgiften inte är anpassad till individen (t.ex. om uppgiften är för svår)

©INRAE / MAITRE Christophe

©INRAE7, MEURET Michel

Sensorisk berikning

Berikning	Positiva effekter på välfärden
Borstar, träd och mänsklig omvårdnad (t.ex. borstning, klappar)	↗ skötsel av svåråtkomliga kroppsregioner, positiva känslor ↘ aggressiva och stereotypa beteenden
Vänlig mänsklig röst ¹	↗ positivt känslomässigt tillstånd ↘ rädsla för människor

¹ vetenskapligt bevisat för nötkreatur, men inte för får

Exempel på berikningar och deras inverkan på välfärden

Teckenförklaring: ↗ = Ökning, ↘ = Minskning, ⚠ = Beakta

Foderberikning	
Berikning	Positiva effekter på välfärden
Mångfald och variation av foder	↗ intag, sensorisk stimulering, möjlighet att välja lämpligt foder för att undvika hälsoproblem ↘ stress
Ökad utfodringsfrekvens	↗ ökad fodertillgång, tillgång till foder för ranglåga individer
Valsat hö på rundbal (jämfört med balat hö)	↗ normala födosökrörelser, oral stimulering ↘ ullbitningsbeteende efter utfodring
Ökad strålängd på grovfoder	↗ ättid ↘ stereotypa beteenden
Sensorisk förtrogenhet med nytt foder	↗ foderintag ↘ neofobi

Social berikning	
Berikning	Positiva effekter på välfärden
Grupphållning med familjära artfränder (vuxna och unga) Lamm uppvuxna med tackan	↗ socialt anknytningsbeteende, social inläring, tillväxt, lekbeteende ↘ stress och rädsla ⚠ gruppen behöver vara väl sammansatt och stabil och tillräckligt med utrymme behöver tillhandahållas för att undvika aggressioner, god kontroll på fårens hälsostatus är viktigt för att undvika smitta mellan äldre och yngre djur
Regelbundna, förutsägbara och positiva kontakter med människor (t.ex. prata, mata, klappa)	↗ positiv relation och inställning till människor ↘ undvikande av människor, stress vid hantering ⚠ människor bör ta hänsyn till individuella skillnader (djurens personlighet) vid kontakt

Komplexitet och påverkansmöjlighet

Att erbjuda en variation av berikningar, öka miljöns komplexitet och erbjuda djuren föränderliga miljöer, (samtidigt som man undviker överstimulering), samt låta djuren vara aktiva i sin miljö och ge dem valmöjligheter och kontroll, värderas generellt högt av djuren.

Rättsliga krav

De krav som anges är hämtade från EU-lagstiftningen vid tidpunkten för offentliggörandet av detta dokument. Nationell lagstiftning kan vara striktare.

Rådets direktiv 98/58/EG av den 20 juli 1998 om skydd av animalieproduktionens djur

'(...)
[Principerna i direktivet] omfattar bestämmelser om byggnader, foder, vatten och skötsel som är anpassade till djurens fysiologiska och etologiska behov och i enlighet med beprövad erfarenhet och vetenskaplig kunskap. (...)'
(Skäl)

'(...)
Om ett djur ständigt eller vanligtvis är fastbundet, fastkedjat eller fasthållet skall djuret ha ett utrymme som är anpassat till dess fysiologiska och etologiska behov, i enlighet med beprövad erfarenhet och vetenskaplig kunskap.'
(Punkt 7 i bilagan.)

'Djur som hålls i byggnader får inte hållas i ständigt mörker och inte heller utan lämplig vila från artificiellt ljus. Om det naturliga ljuset inte räcker till för att svara mot djurens beteenderelaterade och fysiologiska behov, skall lämplig artificiell belysning ordnas.'
(Punkt 11 i bilagan.)

Europaparlamentets och rådets direktiv 2010/63/EU av den 22 september 2010 om skydd av djur som används för vetenskapliga ändamål

'(...)
(b) Berikning
Alla djur ska ha tillgång till ett tillräckligt utrymme med lämplig komplexitet för att kunna utföra ett brett spektrum av normala beteenden. För att minska stressbeteende ska de ges en viss möjlighet att kontrollera och välja sin miljö. Anläggningar ska använda sig av lämpliga berikningsmetoder som ökar antalet aktiviteter som djuren har tillgång till och ger dem större möjlighet att hantera sin situation. Berikning kan uppnås genom att fysisk träning, födosök, samt finmotoriska och kognitiva aktiviteter som är lämpliga för arten. Miljöberikningen i djurutrymmen bör vara avpassad efter djurens artspecifika och individuella behov. Berikningsprogrammet bör regelbundet ses över och uppdateras. (...)'
(Bilaga III, avsnitt A, punkt 3.3)

Referenser

- Botreau, R., Lesimple, C., Brunet, V., & Veissier, I. (2023). Review – Environmental enrichment in ruminants and equines: Introduction. EURCAW Ruminants & Equines. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7685132>
- Botreau, R., Brunet, V., & Lesimple, C. (2023). Review – Physical and occupational enrichment in ruminants and equines. EURCAW Ruminants & Equines. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7687759>
- Brunet, V., Botreau, R., Veissier, I. (2023). Thematic factsheet – Environmental enrichment for ruminants and equines: the basics. EURCAW Ruminants & Equines. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7760722>
- Ginane, C., & Rørvang, M.V. (2023). Review – Sensory and feeding enrichment in ruminants and equines. EURCAW Ruminants & Equines. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7687769>
- de Oliveira, D., & Boivin, X. (2023). Review – Relational enrichment in ruminants and equines. EURCAW Ruminants & Equines. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7687803>